

Anna Małgorzata SZCZĘSNY
Uniwersytet Warszawski
Wydział Lingwistyki Stosowanej
Instytut Lingwistyki Stosowanej
e-mail: a.m.szczesny@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0001-8207-9338

**NAZEWNICTWO MIEJSKIE JAKO PROBLEM TŁUMACZENIOWY.
ANALIZA WYBRANYCH PRZYKŁADÓW Z OFICJALNEGO PORTALU
TURYSTYCZNEGO MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY**

**Urban names as a problem in translation:
analysis of selected examples from the official Warsaw tourism website**

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest nazewnictwu miejskiemu jako problemowi przekładowemu. Analizując urbanonimy wybrane z oficjalnego portalu turystycznego miasta stołecznego Warszawy w języku wyjściowym – polskim oraz ich odpowiedniki w dwóch językach docelowych – angielskim i hiszpańskim, autorka wskazuje zróżnicowanie technik tłumaczeniowych oraz rozważa możliwości ich unifikacji w odniesieniu do konkretnych typów nazewnictwa, z uwzględnieniem aspektu funkcjonalnego tekstu, potrzeb odbiorcy i celu komunikacji międzyjęzykowej. Przedstawione rozwiązania translatorskie, unikatowe lub powtarzalne, są ilustracją trudności wymagających podejścia systemowego. Autorka podkreśla wpływ tradycji historycznej na kształtowanie się odpowiedników uznanych, stojących w pewnym sensie w opozycji do najbardziej pożądanym obecnie, prostych i jednoznacznych ekwiwalentów lokalizujących.

Abstract: This paper focuses on urbanonyms as a translation problem. Analyzing the urban names selected from the official tourist portal of Warsaw in the source language (Polish), and their equivalents in the two target languages (English and Spanish), the author indicates the diversity of translation techniques and considers the possibilities of their unification with regard to specific types of naming, taking into account the functional aspect of the text, the needs of the recipient and the purpose of inter-lingual communication. The translation solutions presented, be it unique or repetitive, are illustrative of the difficulties requiring a systemic approach. The author emphasizes the influence of historical tradition on the formation of recognized equivalents, standing in some sense in opposition to the currently most desirable simple and unambiguous localizing equivalents.

Wpłynęło: 17.06.2023
Zaakceptowano: 4.12.2023

Zalecany sposób cytowania / Cite as: Szczęsny A.M., 2023, Nazewnictwo miejskie jako problem tłumaczeniowy. Analiza wybranych przykładów z oficjalnego portalu turystycznego miasta stołecznego Warszawy, *Prace i Studia Geograficzne*, 68.4, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 199–209, DOI: 10.48128/pisg/2023-68.4-14.

Słowa kluczowe: nazewnictwo miejskie, aspekt funkcjonalny tekstu, funkcja lokalizująca, funkcja kulturowa, technika tłumaczeniowa, ekwiwalent uznany (oficjalny)

Key words: urban onomasticon / urbanonyms, functional aspect of text, function of localization, cultural function, translation technique, recognized (official) equivalent

WSTĘP

Najważniejszym zadaniem Stołecznego Biura Turystyki, jednostki organizacyjnej Urzędu m.st. Warszawy, jest „budowanie marki turystycznej miasta oraz prowadzenie kompleksowej informacji turystycznej” (<https://warsawtour.pl/kontakt/>). Realizacji tego celu służy między innymi prowadzenie oficjalnego portalu turystycznego stolicy. Obecnie portal ów ma cztery pełne wersje językowe (polska, angielska, hiszpańska i niemiecka) oraz wiele podstron w języku ukraińskim, niefigurującym jeszcze jako język do wyboru w całym serwisie, dostępnych pod linkiem *Ласкаво просимо до Варшави* – hiperłączem umieszczonym na stronie w języku polskim.

Jakość tłumaczeń tego specyficznego hipertekstu pełni niebagatelną funkcję marketingową, co jest stwierdzeniem trywialnym – nietrywialne są natomiast trudności przekładowe, których najpoważniejsze źródło stanowią propria, a wśród nich nazewnictwo miejskie. Niezależnie od tego, że w procesie przekładu traktuje się te elementy tekstu synchronicznie, z uwagi na „tu i teraz”, to podstawowa wiedza onomastyczna, znajomość klasyfikacji i nurtów badawczych – od strukturalnego poprzez semantyczny do kulturowo-historycznego i społecznego (Dunaj, Mycałka 2012; Handke 1998, 2011¹; Data 2016; Szmielowa 2019; Razumow, Gorajew 2019) – pozwala tłumaczowi na ustalenie najlepszych technik w odniesieniu do konkretnych urbanonimów. Są więc one swoistym miejscem spotkania onomastyki z translatoryką, w wymiarze teoretycznym oraz jak najbardziej praktycznym.

Badania onomastyczno-translatoryczne koncentrują się przede wszystkim na funkcjach nazw własnych, rzeczywistych oraz fikcyjnych, w tekstach literackich i w ich przekładach (Cieślakowa 1993, Kosyl 1993, Jermołowicz 2005, Fernandes 2006, Hejwowski 2015, Lewicki 2017, Dvořáková 2018), ponieważ pobudzają one w największym stopniu inwencję twórczą tłumaczy i pokazują całą gamę różnorodnych rozwiązań translatorskich, a także wchodzi w złożone i wielowarstwowe uwikłania intertekstualne (w różnych tekstach kultury). Pozornie mniej ciekawy materiał badawczy, czyli teksty nieliterackie, w tym informacyjne i użytkowe, wypukła dwie zasadnicze funkcje propriów, w naszym przypadku nazewnictwa miejskiego: są one nośnikami kultury wyjściowej lub elementem orientacji w przestrzeni (Kozłowska, Szczęsny 2018; Szczęsny 2017, 2019, 2021b). W uproszczonej formie, bez precyzyjnego określenia gatunków tekstowych, można dokonać następującego przyporządkowania:

- w tekstach *stricte* informacyjnych (publikacje naukowe, artykuły encyklopedyczne, studia historyczne, wydawnictwa albumowe) dominuje funkcja kulturowa (poznawcza) urbanonimów;
- w tekstach o charakterze popularyzatorskim (m.in. w opisach ekspozycji muzealnych, w formie tradycyjnej lub cyfrowej) funkcja kulturowa łączy się z lokalizującą, jednak przeważa ta pierwsza;
- w tekstach użytkowych i marketingowych (jak przewodniki czy plany) współistnieją obie funkcje, przy czym na pierwszy plan wychodzi funkcja lokalizująca.

¹ Według Kwiryny Handke do najważniejszych cech nazewnictwa miejskiego należy dwuczłonowość struktury (z możliwością doraźnego funkcjonowania w formie eliptycznej, bez części utożsamiającej) oraz skład, w których zawarte są pierwotne nazwy miejscowości, nazwy terenowe, geograficzne, etniczne, osobowe i wyrazy pospolite. Autorka zwraca uwagę ponadto na obecność nazw pierwotnych, niezwiązanych z innymi propriami, lecz utworzonych od rzeczowników pospolitych. W pracy poświęconej nazewnictwu warszawskiemu omówione zostały także typy strukturalne, zatem w tym studium obecne są wszystkie zasadnicze nurty badawcze (Handke 2011, s. 26–28, 36–37).

Celem mojego badania była analiza sposobów oddawania w przekładzie nazewnictwa miejskiego z niewielkiego obszaru Warszawy (Starego Miasta i popularnych tras turystycznych), by pokazać różnorodność zabiegów, ich nieuniwersalność (zawsze winny być one rozważane w konkretnej parze językowej), czasem niekonsekwencję – nieuniknioną lub możliwą do uniknięcia².

Repertuar technik stosowanych przez tłumaczy w powyższych kontekstach nie jest rozbudowany i sprowadza się do czterech grup:

1. techniki respektujące tradycję – podstawienie uznanego odpowiednika (zazwyczaj prymarnie tłumaczonego lub przeniesionego, ewentualnie zaadaptowanego, np. Warszawa – *Warsaw, Varsovie, Varsovia, Warschau, Варшава*; ogród Saski – *the Saxon Garden, le Jardin de Saxe, Сахонский сад*);
2. transfer (przeniesienie) – bez adaptacji lub z adaptacją³, np. Królikarnia – *Królikarnia*, czysty transfer (w tekście angielskim); park Skaryszewski – *Скарышевский парк*, modyfikacja graficzna, ortograficzna i morfosyntaktyczna; *Skaryszew Park / Skaryszewski Park* (w tekście angielskim);
3. tłumaczenie (kalka) – bez adaptacji lub z adaptacją⁴;
4. techniki hybrydowe – połączenie wyżej wymienionych⁵, a także dodatki, np. hiperonim (kwalifikator) lub eksplikacja w formie przypisu tekstowego, dolnego czy końcowego: Praga-Południe – *Praga-Południe* (literalmente, «Praga-Sur»), transfer z jednorazowym objaśnieniem w formie tłumaczenia (w tekście hiszpańskim); ulica Kanonia – *Kanonia Street*, transfer z przetłumaczonym apelatywem (w tekście angielskim); Królikarnia – *el parque Królikarnia*, transfer z dodanym hiperonimem (w tekście hiszpańskim).

Mimo dążenia tłumaczy do konsekwencji w oddawaniu nazewnictwa w obrębie jednego tekstu nie zawsze udaje się ją zachować, a składa się na to kilka przyczyn. Można je rozpatrywać jako bariery niemożliwe do pokonania lub jako trudności, w których przypadku możliwe jest wypracowanie schematów postępowania czy reguł porządkujących.

Do tych pierwszych należy ukształtowany historycznie uzus nazewnictwa, istnienie odpowiedników uznanych (vs. zmiany uzusu z przyczyn historycznych lub politycznych). Sami tłumacze przyczyniają się do jego tworzenia, dlatego też w przypadku nazewnictwa nieuwzględnionego w wydawnictwach Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej lub w opracowaniach kartograficznych (a dotyczy to większości nazw miejskich) warto sięgać do dorobku translatorskiego poprzedników. Czy zawsze będzie to optymalne wyjście? Niezmiernie ciekawy i wymagający odrębnego opracowania jest pejzaż miejski Warszawy epoki zaboru rosyjskiego: w książce adresowej (*adries-kalendar'*) z 1905 roku opracowanej przez N.F. Akajomowa⁶, wydanej nakładem wydawnictwa ówczesnej policji, odnajdziemy wiele zapisów stworzonych przez urzędników (tłumaczy „nieświadomych”) *ad hoc*, w sposób arbitralny: niektóre hodonimy są przetranskrybo-

² Wśród wielu godnych polecenia rozwiązań translatorskich zdarzały się również niefortunne lub błędne, lecz nie skupiam się na nich, jedynie sygnalizuję.

³ Mam tu na myśli dostosowanie wyrazu przeniesionego z języka obcego do norm języka docelowego na poziomie graficznym (zmiana alfabetu – transkrypcja bądź transliteracja), fonetycznym, ortograficznym, morfologicznym (np. redukcja lub dodanie końcówki fleksyjnej).

⁴ W przypadku nazw wielocłonowych najczęstsza jest adaptacja morfosyntaktyczna (zmiana części mowy, dostosowanie do szyku języka docelowego) oraz ortograficzna (pisownia wielką literą).

⁵ Przykładem nawet nie dubletu, lecz wręcz „trzech w jednym” jest rosyjski odpowiednik nazwy Teatr Wielki-Opera Narodowa w jednej z encyklopedii dostępnych online: *Польский государственный театр оперы и балета* («*Театр Вельки*», *Teatr Wielki*): mamy tu zarówno tłumaczenie syntagmatyczne nazwy z adaptacją, transfer w formie transkrypcji oraz transfer czysty, tzn. nazwę skróconą w języku polskim (<https://www.musenc.ru/html/p/pol5skiy-gosudarstvenn3y-teatr-oper3-i-baleta.html>, dostęp: 10.10.2022).

⁶ Por. <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/docmetadata?id=12747> (dostęp 5.05.2023).

wane i zaadaptowane morfologicznie (Nowowiejska – *Нововейская*, Piękna – *Пенкная*, Zaokopowa – *Заокоповая*), zaś inne tłumaczone (Królewska – *Королевская*, Chłodna – *Холодная*, Wilcza – *Волчья*). Trudno byłoby je potraktować dziś jako zbiór odpowiedników uznanych, może z wyjątkiem kilku nazw kluczowych obiektów. Niezależnie jednak od przyjętej ogólnej strategii, dostosowanej do celu tłumaczenia, ekwiwalenty uznane (zwłaszcza tłumaczone) nie sprzyjają zachowaniu jednolitości technik w konkretnym tekście, a tym bardziej w całym projekcie przekładowym.

Kolejną trudnością, jednak możliwą do pokonania, jest wariantywność odpowiedników oficjalnych – kryteriami wyboru dotyczącymi konkretnego projektu tłumaczeniowego mogą być odwołania do jednego źródła, jak np. lista obiektów dziedzictwa kulturowego UNESCO w kilku wersjach językowych, opracowania encyklopedyczne uznawane za wiarygodne i rzetelne, publikacje naukowe. Można ponadto podjąć decyzję co do ograniczenia nazw wariantywnych (oficjalne vs. skrócone, obiegowe, o największej frekwencji).

Podstawą udanej unifikacji jest też wiedza metatranslacyjna – kompetentny tłumacz ma świadomość ograniczonego zakresu stosowanych technik (wie, czego się zwyczajowo nie tłumaczy, odnośnie do których kategorii propriów preferowany jest transfer itd.). Co więcej, schematy działania zawsze dotyczą konkretnej pary językowej i kierunku tłumaczenia, a także ściśle określonej przestrzeni miejskiej i celu przekładu⁷. W analizie przykładów wybranych z portalu turystycznego m.st. Warszawy postaram się ocenić adekwatność rozwiązań translatorskich pod kątem ich funkcjonalności i systematyczności. Przegląd został uporządkowany zarówno ze względu na wymienione wyżej problemy, jak i opisane techniki tłumaczeniowe. Wszystkie nazwy obcojęzyczne (w szerszym kontekście lub bez niego), o ile nie zaznaczono inaczej, pochodzą z portalu <https://warsawtour.pl/> oraz jego angielskiej i hiszpańskiej wersji językowej.

ANALIZA.

O ODPOWIEDNIKACH UZNANYCH, WARIANTYWNOŚCI I (NIE)KONSEKWENCJI

Na podstronie poświęconej Zamkowi Królewskiemu w angielskiej wersji językowej znajdują się następujące nazwy miejskie, w języku polskim powiązane relacją słowotwórczą (Zamek Królewski – plac Zamkowy): (*the*) *Royal Castle (in Warsaw)*, (*on*) *Zamkowy Square*, z umieszczonym na końcu opisu adresem w języku polskim „pl. Zamkowy 4”, natomiast na podstronie o Starym Mieście widnieje inny wariant nazwy placu: (*on*) *Castle Square*. Jak widać, w odniesieniu do placu zastosowano dwa różne odpowiedniki: (*the*) *Zamkowy Square* utworzono zgodnie z zasadą, według której apelatyw jest przetłumaczony, zaś część proprialna przeniesiona w oryginalnej postaci, natomiast drugi odpowiednik (*the*) *Castle Square* jest w całości przetłumaczony⁸. W tym przypadku stanowczo warto, mając na względzie ujednoczenie oraz tradycję (tłumaczenia nazw kluczowych), pozostać przy tym drugim rozwiązaniu, zwłaszcza że rolę „lokalizatora” spełni adres podany po polsku w bezpośrednim sąsiedztwie. Mamy więc dublet rozproszony, lecz łatwy do skojarzenia. Ponadto w tłumaczeniu zachowana zostaje więź językowa, a zarazem historyczna pomiędzy obydwoma urbanonimami. Ta-

⁷ Bardzo ciekawą propozycję praktyczną, dobrze ufundowaną teoretycznie przygotowała grupa językoznawców we współpracy z tłumaczami podczas przygotowań do mundialu w 2018 roku w Jekaterynburgu: w podsumowaniu nawiążę do niektórych ustaleń z tej koncepcji (Bożko, Ilnier, Korniejewa 2018; Golomidova, Shcherbakov 2019), mimo że dotyczy pary językowej rosyjski-angielski.

⁸ We wcześniejszych chronologicznie opracowaniach (Lewicka 1992) występuje dublet: *Zamkowy (Castle) Square*. Taki jednolity schemat zastosowano w tej pracy również w przypadku hodonimów i innych obiektów staromiejskich, np. *Rycerska (Knight) Street*, *Rycerska (Knight) Tower*, *Piwna (Beer) Street*, *Piekarska (Baker) Street* itd.

ką właśnie decyzję podjął tłumacz w hiszpańskiej wersji językowej: w analogicznych kontekstach występuje wyłącznie (*el*) *Castillo Real* (*en Varsovia*) oraz *la Plaza del Castillo*.

Ciekawym przypadkiem jest obiegowa nazwa „Starówka”, w różny sposób przybliżona odbiorcy w dwóch przekładach.

(PL)

Latem Starówka pełna jest kawiarnianych ogródków i staje się sceną festiwalu kulturalnych. Zimą Stare Miasto i Trakt Królewski mienia się przepiękną iluminacją.

(EN)

In the summer, the Old Town is full of café gardens and becomes a stage for cultural festivals. In winter, the Old Town and the Royal Route sparkle with beautiful illuminations.

(ES)

En verano la Starówka se llena de terrazas y se convierte en escenario de festivales culturales. En invierno, a su vez, la Ciudad Vieja y la Ruta Real lucen una hermosa iluminación navideña.

W wersji angielskiej popularne określenie zostało zastąpione neutralnym i konsekwentnie stosowanym odpowiednikiem *the Old Town*. W tłumaczeniu na hiszpański inaczej rozwiązano kwestię nazwy, którą z pewnością turysta usłyszy niejednokrotnie: dokonano transferu z adaptacją morfologiczną poprzez dodanie rodzajnika: *la Starówka*. Dodatkowo sygnałem obcości w tekście jest zastosowanie kursywy. Bliskie sąsiedztwo obu nazw, *la Starówka* oraz *la Ciudad Vieja* (zdanie po zdaniu), umożliwia ich utożsamienie. Tak więc atutem wersji angielskiej jest jednolitość nazewnictwa, za to wersja hiszpańska przemycła bardzo frekwencyjną nazwę nieoficjalną.

Nieco kłopotliwy z uwagi na wariantywność w języku angielskim okazał się plateonim „rynek Starego Miasta”. Na różnych podstronach analizowanego portalu natrafimy na dwie wersje, różniące się apelatywem, bardziej lub mniej rozbudowanym: *the Old Town Square* lub *the Old Town Market Square*⁹. Zdaje się, że słowo *market* jest istotniejszym niż *square* komponentem nazwy – na stronie internetowej obiektów światowego dziedzictwa UNESCO znajduje się wersja *the Old Town Market*. Starsze, wydane drukiem opracowania przetłumaczone z polskiego (Lewicka 1992) proponują wersję pełną z innym apelatywem (*place*): *the Old Town Market Place*, skr. *Market Place*. Przytoczone tu odpowiedniki skłaniają do następującej konkluzji: wersja skrócona obok pełnej ma rację bytu, jednak w wyborze najistotniejszego komponentu apelatywnego warto zaufać autorytetowi (lista UNESCO). Natomiast *square* vs. *place* to też kwestia do ustalenia, najlepiej jednoznacznie. Stworzenie listy odpowiedników części apelatywnych postuluje w jednej z wcześniejszych prac¹⁰ (Szczęsny 2021a).

Jeśli chodzi o wersję hiszpańską, wersja pełna na stronie poświęconej Staremu Miastu jest niemal zgodna z zaczerpniętą ze strony UNESCO, z wyjątkiem jednej kwestii gramatycznej (przyimek *de* nie tworzy formy ściągniętej z rodzajnikiem *el*: *la Plaza de Mercado de la Ciudad Vieja* – czyżby literówka?) oraz ortograficznej: na stronie UNESCO widnieje zapis przywodzący na myśl nie nazwę własną, lecz połączenie rzeczowników pospolitych – *la plaza del mercado de la ciudad vieja* (można uznać taką interpretację, lecz w konkretnym kontekście wydaje się wątpliwa). Wersja skrócona, obecna w innych opisach, np. w propozycji dwudniowej wycieczki po Warszawie, to *la Plaza del Mercado*. To jeszcze inna koncepcja nazwy skróconej, nawiązująca do starszych opracowań w języku angielskim (zob. wyżej Lewicka 1992). W każdym razie w parze językowej polski-hiszpański nie zachodzi konieczność wyboru pomiędzy synonimami-odpowiednikami apelatywu.

Zdarza się, że istnienie odpowiedników uznanych powoduje w przekładzie utratę widocznych związków etymologiczno-słotowórczych pomiędzy onimami należącymi do różnych klas. Tak się

⁹ Tę pełną wersję rejestruje także encyklopedia *Britannica* online oraz dwujęzyczne wydawnictwo albumowe (Szypowscy 2001).

¹⁰ Materiał onimiczny i językowy był inny, lecz zagadnienie to samo: takie listy lub słowniki dostępne online byłyby prawdziwym wsparciem dla tłumaczy.

dzieje w przypadku antroponimów, od których pochodzą nazwy obiektów, a dobrą ilustracją jest Pałac Kazimierzowski¹¹, nazwany tak na cześć króla Jana II Kazimierza.

(EN)

Kazimierzowski Palace is located on the campus of the University of Warsaw. [...] The kings John II Casimir and John III Sobieski with his wife Marie Casimire resided there as well as kings from the Saxon dynasty.

(ES)

Pałac Kazimierzowski está situado en el recinto de uno de los campus de la Universidad de Varsovia. [...] Se constituyó en residencia, entre otros, del rey Juan Casimiro, de Juan III Sobieski con su esposa María Casimira o de los reyes de la dinastía sajona.

Tradycja substytucji odpowiedników imion monarchów w obu językach zaciera związki etymologiczne, choć w warstwie brzmieniowej nadal mogą być one uchwytnie dla odbiorców obcojęzycznych. To nieunikniona strata, pełne wyjaśnienie mógłby dać jedynie przypis. Co ciekawe, w języku hiszpańskim nagłówek towarzyszący fotografii na tej samej podstronie jest przykładem takiej samej techniki jak w języku angielskim, z oczywistą różnicą szyku: część apelatywna została przetłumaczona, a przymiotnik przeniesiony (*Palacio Kazimierzowski* tak jak *Kazimierzowski Palace*), podczas gdy w tekście opisowym (ES) przetransferowano całą dwuskładnikową nazwę (*Pałac Kazimierzowski*)¹². Można to uznać znów za rozproszony dublet, o czym więcej poniżej.

POCHWAŁA DUBLETÓW

Przez dublet rozumiem stosowanie podwójnego nazewnictwa – oryginalnego plus przetłumaczonego lub w odwrotnej kolejności, obok siebie, w nawiasie. Dublet rozproszony oznacza również dwie wersje nazwy, oryginalną i zaadaptowaną, lecz umieszczone w bliskim sąsiedztwie, w relatywnie niewielkiej odległości, by można było je skojarzyć. To rozwiązanie było szeroko stosowane w wydawnictwach papierowych o charakterze przewodnikowym (por. Lewicka 1992), w hipertekście natomiast powoduje określony, nie zawsze pożądany skutek, ponieważ zajmuje więcej przestrzeni. Mimo to w analizowanych tekstach znalazły się takie przypadki, a wartością tego zabiegu jest połączenie funkcji kulturowej z lokalizującą.

W wersji hiszpańskiej portalu dublet rozproszony pojawia się dość często, o czym wspomniano już wyżej. Podobnie jak w przypadku Pałacu Kazimierzowskiego, odnajdujemy go w opisach Pałacu Krasińskich i Zamku Ujazdowskiego¹³:

Palacio y Jardín Krasiński w tytule, a w tekście: *Pałac Krasińskich es la residencia barroca más soberbia de la aristocracia del país.*

Castillo Ujazdowski w tytule, a w tekście: *Construido en el s. XVII por orden del rey Segismundo III Vasa, Zamek Ujazdowski sería una residencia de verano de este rey polaco.*

¹¹ Podaję nazwę budowli zgodną z zapisem na portalu i w słownikach PWN (oba człony wielką literą), jednakże w świetle protokołu z 46. posiedzenia KSNG (4.11.2009) zapis utrwalony w słownikach jako wyjątek jest nadinterpretacją – eksperci sugerują zapis „pałac Kazimierzowski”.

¹² Warto w tym miejscu wspomnieć o Uniwersytecie Warszawskim: kilkanaście lat temu uczelnia zmieniła angielską wersję nazwy, z *Warsaw University* na *University of Warsaw*. Na jednej ze stron portalu m.st. Warszawy zamieszczono poprzednią wersję, dziś nieużywaną, którą warto by skorygować – dobrym źródłem odpowiednika uznanego może być konkretna wersja językowa strony internetowej samej instytucji.

¹³ Tu również zapis nazw budowli zgodny z wersją polską portalu – tytułową.

Jest ponadto dublet właściwy:

El Castillo Real – Zamek Królewski –, reconstruido después de la Segunda Guerra Mundial, fue sede de los monarcas polacos desde el s. XVI.

Wersja angielska opisów wymienionych tu budowli zawiera wyłącznie nazwy utworzone według najpowszechniejszego modelu: apelatyw przetłumaczony, część proprialna przeniesiona – *Krasiński Palace, Ujazdowski Castle*, przy czym w pierwszym przypadku (PL *Krasińskich* – EN *Krasiński*) zwraca uwagę forma podstawowa nazwiska. Wydaje się to rozwiązaniem oczywistym, bowiem szyk wskazuje na znaczenie posesywne, natomiast w innych kontekstach, o których będzie jeszcze mowa niżej, nie zawsze element antroponimiczny występuje w mianowniku.

KŁOPOT Z ANTROPONIMAMI W URBANONIMACH: LICZBA MNOGA I DOPEŁNIACZ. POSESYWNOŚĆ VS. PAMIĄTKOWOŚĆ

Pierwszy przykład w tej grupie nazw – Zamek/Pałac Ostrogskich¹⁴ – wydaje się tożsamy z opisanymi wyżej, natomiast w wersji hiszpańskiej można od razu zauważyć inne niż poprzednio rozwiązania translatorskie. Nie ma wątpliwości, że chodzi o znaczenie pierwotnie posesywne, jednak pewną komplikacją jest liczba mnoga w nazwie polskiej (tak było również w przypadku Pałacu Krasińskich). Tym razem w tłumaczeniu na język hiszpański wykorzystano inną strukturę gramatyczną, zaakcentowano mnogość oznaczającą przynależność obiektu do rodu (a nie do uogólnionego przedstawiciela rodu):

- *el histórico Palacio de los Ostrogski* – w opisie Muzeum Chopina,
- *(el) castillo de la familia Ostrogscy* – w legendzie o złotej kaczce.

Drugie rozwiązanie nie wydaje się najszybsze – użycie nazwiska w liczbie mnogiej (bo nawet nie przeniesienie, w oryginale jest dopełniacz liczby mnogiej) utrudnia skojarzenie brzmieniowe i graficzne z oryginalnym urbanonimem. Forma *de la familia Ostrogski* jako synonimiczna wobec *los Ostrogski* byłaby lepszym rozwiązaniem.

W angielskiej wersji językowej natomiast mamy jednakową strukturę, do czego skłaniają sposoby wyrażania znaczenia posesywności w tym języku, zaś dwa apelatywy (*palace, castle*) są konsekwentnym tłumaczeniem różnych części apelatywnych nazwy w tekstach wyjściowych, czyli w języku polskim: *the historic Ostrogski Palace, the Ostrogski Castle*.

Powyższe przykłady są wyrazistym argumentem potwierdzającym założenie, że ustalanie odpowiedników zawsze dotyczy konkretnej pary języków¹⁵.

Znacznie bardziej skomplikowany jest problem funkcji dopełniacza antroponimu wchodzącego w skład hodonimów czy plateonimów, a także nazw innych obiektów miejskich (z pogranicza chretonimii). Przeanalizuję w tym kontekście trzy przykłady zaczerpnięte z portalu wraz z ich odpo-

¹⁴ Ortografia zgodna z tekstem wyjściowym (tytuły). Zwraca uwagę niejednorodność wersji wyjściowej: na podstronie opisującej Muzeum Chopina mamy nazwę tego obiektu „Pałac Ostrogskich”, natomiast w dziale legend warszawskich (o złotej kaczce) widnieje inna (synonimiczna?) nazwa „Zamek Ostrogskich”. Już ten fakt wpływa na wybory dwóch różnych części apelatywnych przez tłumaczy, jest konsekwencją nieujednoczenia tekstu wyjściowego. W tym przypadku konieczne byłoby rozstrzygnięcie onomasty i historyka w duchu kulturowym. Osobiście – z punktu widzenia synchronicznego – skłaniałabym się ku wersji „pałac”, jako że pierwotna warownia (= zamek) z biegiem lat straciła swoją funkcję obronną.

¹⁵ Jeszcze więcej trudności nastęcza opis willi Żabińskich, w którym pojawiają się jeszcze inne formy nazwiska jako właściwego antroponimu. Wybór najprostszej formy urbanonimu wydaje się najlepszy, por. (EN) *Żabiński Villa*, (ES) *la Casa Żabiński* (ewentualnie można rozważyć: *la Casa de los Żabiński*).

wiednikami obcojęzycznymi – są to: plac Piłsudskiego, ulica (Antoniego) Mackiewicza, bazar Różyckiego.

Plac Piłsudskiego to nazwa pamiątkowa (czyjego imienia), która uzasadnia formę dopełniacza. W tym przypadku wersja angielska zachowuje schemat taki jak w przypadku budowli: *Piłsudski square*. Odpowiednik hiszpański z portalu – *la Plaza Piłsudski* – odbiega od uzualnych wersji zaczerpniętych ze stron oryginalnie napisanych po hiszpańsku: *la Plaza de Piłsudski*. Niezależnie od tego w obu wersjach językowych mamy przetłumaczoną część apelatywną, natomiast antroponim nie został przeniesiony w dopełniaczu, lecz w formie podstawowej. Inną decyzję podjęli tłumacze w odniesieniu do nazwy miejskiej, jaką jest ulica Mackiewicza, przenosząc nazwisko w niezmienionej postaci, czyli w przypadku zależnym: (EN) *Antoniego Mackiewicza street*, (ES) *la calle Mackiewicza*. Tę samą tendencję jako dominującą zaobserwowałam, dokonując przeglądu innych źródeł będących tłumaczeniami z polskiego na angielski (Chróścicki, Rottermund 1978; Lewicka 1992) lub wydawnictwem dwujęzycznym (PRA 2020). Być może czynnikiem rozstrzygającym – mianownik czy dopełniacz – jest rozpoznawalność (powszechna vs. lokalna) upamiętnianej postaci historycznej? To zagadnienie wymaga bardziej szczegółowych badań i zaleceń dla tłumaczy.

Ciekawy jest przypadek bazaru Różyckiego. To nazwa upamiętniająca jego założyciela, będąca w przeszłości także nazwą posesywną. Dziś to miejsce ma zupełnie inny charakter, choć częściowo zachowało pierwotną funkcję. Odpowiedniki obcojęzyczne reprezentują bardzo różne podejście tłumaczy do nazwy i desygnatu. Wersja angielska, *the Różycki market*, jest przykładem ujednoczonego schematu: antroponim składowy przeniesiony w formie podstawowej, tłumaczony apelatyw. Natomiast wersja hiszpańska, *el mercadillo de Bazar Różyckiego*, traktuje nazwę „bazar Różyckiego” jako nierozkładalną całość, do której dodano hiperonim *el mercadillo*. Ze względu na desygnat można by uzasadnić takie rozwiązanie, choć skutkuje ono niepożądaną tautologią międzyjęzyczną. Notabene w krótkim, aktualnym tekście (PRA 2020) na temat bazaru Różyckiego (Różyca) znajdziemy trzy rozwiązania translatorskie: *Różycki Bazaar*, *Róžyc*, *the Różycki Market*. Stosowanie synonimów w jednym tekście wynika, rzecz jasna, ze względów stylistycznych i nie powoduje kłopotów z identyfikacją obiektu. Jeśli chodzi natomiast o kontekst portalu turystycznego m.st. Warszawy (i jednokrotne użycie w opisie), to ostatnia wersja, zgodna zresztą z wymienioną na wstępie, wydaje się najlepsza.

POŻĄDANE DODATKI – HIPERONIMY

W ostatniej części analizy przywołuję przykłady często stosowanej techniki hybrydowej, jaką jest dodanie hiperonimu (czy kwalifikatora – Hejwowski 2015) lub uzupełnienie nieobecnego „na powierzchni” apelatywu. Zastosowanie tego zabiegu jest wyraźnie nakierowane na odbiorcę finalnego, nieznanego realiów obcego kraju, ponieważ w sposób niezwykle lakoniczny i dyskretny uzupełnia jego wiedzę¹⁶, a także ułatwia zrozumienie tekstu.

Na podstronie poświęconej wizerunkom syrenek wymieniono wiele nazw budynków i obiektów, a wśród nich Halę Gwardii i Królikarnię. W wersji angielskiej zastosowano czysty transfer: *on Poniatowski Bridge, Hala Gwardii and at Królikarnia*. Natomiast w wersji hiszpańskiej dodano kwalifikatory *el mercado* oraz *el parque*: *el puente Poniatowski, el mercado de Hala Gwardii o el parque Królikarnia*. Są one skromnym uzupełnieniem, jednak dają wyobrażenie o tym, czym są desygnaty określone przy pomocy obco brzmiących, przetransferowanych propriów. Innym przykładem jest dodanie hiperonimu niebezpośrednio przy nazwie ulicy, lecz dalej w zdaniu:

¹⁶ Podobną rolę odgrywają przypisy, jednak hiperonimy są zdecydowanie lepszym wyborem w ograniczonej przestrzeni portalu turystycznego.

(PL)

(Dalej ciągną się) eleganckie i zielone Aleje Ujazdowskie, przy których zobaczysz budynki ambasad i ministerstw.

(EN)

(The Route continues along) the elegant and green Aleje Ujazdowskie, with embassies and ministries situated along the way.

(ES)

(Siguiendo la Ruta Real llegamos a) la elegante y verde por su rica vegetación Aleje Ujazdowskie, avenida en torno a la cual se agrupan embajadas y ministerios.

Rzeczowniki *the way* i *(la) avenida* określają hodonim potraktowany tu jako niepodzielną całość, choć zawierającą w swym składzie typowy dla polszczyzny apelatyw.

PODSUMOWANIE

Nazewnictwo miejskie w przekładzie wymaga głęboko przemyślanych rozwiązań. Nadrzędnym czynnikiem determinującym wybory tłumacza jest funkcja tekstu i dominująca rola onimów: lokalizująca, kulturowa lub obie w określonym porządku hierarchicznym. O ostatecznym kształcie decyduje także projektowany odbiorca oraz typ tekstu. W wersji papierowej przypisy lub wersje podwojone (dublety) są akceptowalne w znacznie większym stopniu niż w wersji cyfrowej, w hipertekście. W tym ostatnim przypisy, poza nawiasowymi (jak najkrótszymi), właściwie nie mają racji bytu – w pewnym sensie mogą je zastąpić hiperłącza. W dążeniu do ujednoczenia technik translacyjnych w ramach przyjętej strategii (czy też w projekcie tłumaczeniowym), stosowanych w odniesieniu do konkretnej kategorii onimów trzeba uwzględnić obiektywne przeszkody, które nie pozwalają zachować żelaznej konsekwencji. Taką przeszkodą jest chociażby istnienie oficjalnych, uznanych ekwiwalentów. Ważne jest, by nie ulegać przemożnej pokusie tłumaczenia wszystkiego, co znaczące, wszak literatura i tekst użytkowy rządzą się innymi prawami. Normy języka docelowego winny być przy tym bezwzględnie respektowane.

Projekt hipertekstowy, taki jak analizowany portal, jest dużym wyzwaniem dla tłumaczy. Co więcej, praca nad materiałem jest zazwyczaj rozciągnięta w czasie, a efekt nie jest ostateczny, ponieważ teksty są uzupełniane, modyfikowane, z uwzględnieniem określonych wymagań zleceniodawcy, w tym ograniczeń, które stawia. Tekst czy raczej powiązane ze sobą teksty w przestrzeni internetowej właściwie są wciąż *in statu nascendi*, co jest zarazem ich atutem – łatwiej jest wprowadzić zmiany i skorygować ewentualne błędy niż w wydawnictwie drukowanym. W moim badaniu nie zajmowałam się samym procesem przekładu (zapewne wieloetapowym), nie szukałam informacji na temat zespołu tłumaczy opracowujących poszczególne wersje językowe – przyjąłam perspektywę czytelniczki i analizowałam wyłącznie efekt ich pracy (*final draft*). Nie było moją intencją tropienie potknięć czy błędów; badając stosunkowo niewielki obszar hipertekstu, starałam się ustalić preferowane (i pożądane) techniki tłumaczeniowe dla propriów i zastanowić się nad możliwościami uporządkowania tej materii. W moim przekonaniu projekt, jakim jest obcojęzyczna wersja portalu turystycznego, wymaga skoordynowanej pracy zespołowej i skrupulatnej weryfikacji nazewnictwa w dużej przestrzeni, w sieci wzajemnych powiązań. Warto, by zespół miał od początku pracy jasno sformułowane wytyczne i schematy postępowania, dlatego też zasadne wydaje mi się stworzenie list (dla każdej pary językowej osobno) części apelatywnych nazw (na przykład *the square* jako stały odpowiednik rzeczownika „plac”). Inną kwestią szczegółową, zasługującą na szczególną uwagę w kontekście konkretnego projektu, jest to, w jakiej formie (mianownika czy dopełniacza) przenosić antropimimy będące częścią nazw pamiątkowych, bodaj najtrudniejszych do opracowania w przekładzie. W ich przypadku współpraca pomiędzy tłumaczami, onomastami, historykami i władzami samorządowymi jest wię-

cej niż pożądana. Warto też rozważyć koncepcję stworzenia listy obiektów kluczowych i drugorzędnych (Bożko, Inier, Korniejewa 2018) dla konkretnej przestrzeni miejskiej i przypisać jej preferowane techniki tłumaczeniowe oraz algorytmy działania tłumacza. „Zaprojektowanie” odbiorcy jest również niezbędnym etapem pracy. Nie ulega wątpliwości, że inne potrzeby ma młody człowiek korzystający z mediów elektronicznych i aplikacji, inne – przedstawiciel starszego pokolenia, a jeszcze inne – osoba z dysfunkcją wzroku czy słuchu.

Literatura i źródła

Źródła przykładów

Podstrony polskie oficjalnego portalu turystycznego m.st. Warszawy związane z kontrowersjami wokół apelatywu zamek/pałac (Ostrogskich)
<https://warsawtour.pl/legenda-o-zlotej-kaczce/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/project/muzeum-fryderyka-chopina/> (dostęp 1.06.2023)

Podstrony angielskie oficjalnego portalu turystycznego m.st. Warszawy
<https://warsawtour.pl/en/2-days-in-warsaw/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/en/legend-of-the-golden-duck/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/en/project/chopin-museum-in-warsaw/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/en/project/old-town-2/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/en/royal-castle-in-warsaw/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/en/royal-route/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/en/the-praga-district/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/en/warsaw-mermaids/> (dostęp: 1.06.2023)

Podstrony hiszpańskie oficjalnego portalu turystycznego m.st. Warszawy
<https://warsawtour.pl/es/castillo-real-en-varsovia/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/es/el-barrio-de-praga/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/es/leyenda-de-la-pata-de-oro/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/es/project/ciudad-vieja/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/es/project/museo-de-fryderyk-chopin/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/es/ruta-real/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/es/sirenitas-de-varsovia/> (dostęp: 1.06.2023)
<https://warsawtour.pl/es/varsovia-en-2-dias/> (dostęp: 1.06.2023)

Podstrona rosyjska oficjalnego portalu turystycznego m.st. Warszawy
https://warsawtour.pl/ласкаво_просимо_до_варшави/ (dostęp: 14.06.2023)

Inne internetowe źródła przykładów

<http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/docmetadata?id=12747> (dostęp 5.05.2023).
<https://whc.unesco.org/en/list/30> (dostęp: 15.11.2022)
<https://www.britannica.com/place/Warsaw/History> (dostęp: 15.11.2022)
<https://www.musenc.ru/html/p/pol5skiy-gosudarstvenn3y-teatr-oper3-i-baleta.html> (dostęp: 10.10.2022)
<https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/polskie-objekty> (dostęp: 15.11.2022)

Wydawnictwa drukowane

Chróścicki J., Rottermund A., 1978, *Atlas of Warsaw's Architecture*, translated by J. Dłutek, rev. E. Karska, Arkady, Warszawa.

Lewicka M., 1992, *The Old Town in Warsaw. Atlas of Architecture*, translated by B. Gadomska, Arkady, Warsaw.
PRA 2020, *Pra. Ilustrowany atlas architektury Pragi. An Illustrated Atlas of Praga Architecture*, Piwowar M. (konceptcja i projekt), Czeredys M., Ziąkowska E. (wybór i tekst), przekład: Z. Sochańska, B. Kumor, Centrum Architektury, Warszawa.

Szypowscy M. i A., 2001, *Gdy wchodzisz na Stare Miasto... / As you enter Old Town...*, Fundacja Artibus.

Literatura przedmiotu

- Bożko Je. M., Ilnier A.O., Korniejewa Ł.I., 2018, Kompromissnyj podchod k pieriedacze urbanonimow (na primierie Jekatierinburga), *Woprosy onomastiki*, t. 15, nr 2, s. 223–238.
- Cieślakowa A., 1993, Nazwy własne w różnych gatunkach tekstów literackich, [w:] M. Biolik (red.), *Onomastyka literacka*, Wydawnictwa WSP, Olsztyn, s. 33–39.
- Data K., 2016, Kulturowe uwarunkowania nazw ulic – tradycja i zmiana, *Acta Universitatis Wratislaviensis. Język a Kultura*, 26, s. 81–93.
- Dunaj B., Mycawka M., 2012, Kilka uwag o klasyfikacjach nazw własnych, [w:] I. Łuc, M. Pogłódek (red.), *W komunikacyjnej przestrzeni naw własnych i pospolitych: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Robertowi Mrózkowi*, Katowice, s. 165–175.
- Dvořáková Ž., 2018, Notes on functions of proper names in literature, *Onoma*, 53, s. 33–48, <https://onomajournal.org/wp-content/uploads/2020/02/Onoma-53-1.2.-Dvorakova-final.pdf>, DOI: 10.34158/ONOMA.53/2018/3 (dostęp 1.06.2023).
- Fernandes L., 2006, Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play, *New Voices in Translation Studies*, 2, s. 44–57.
- Golomidova M., Shcherbakov O., 2019, Translating Urbanonyms: Issues and Suggestions for the Improvement of Linguistic Landscape, *DEStech Transactions on Social Science Education and Human Science*, DOI: 10.12783/dtssehs/icesd2019/28062 (dostęp 10.06.2023).
- Handke K., 1998, *Słownik nazewnictwa Warszawy*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.
- Handke K., 2011, *Dzieje Warszawy nazwami pisane*, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa.
- Hejrowski K., 2015, *Iluzja przekładu*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice.
- Jermołowicz D.I., 2005, *Imienna sobstwiennyje: teorija i praktika mieźjazykowej pieriedaczi*, Izdatielstwo: R. Walent, Moskwa.
- Kosyl C., 1993, Główne nurty nazewnictwa literackiego (zarys syntezy), [w:] M. Biolik (red.), *Onomastyka literacka*, Wydawnictwa WSP, Olsztyn, s. 67–100.
- Kozłowska Z., Szczęśny A., 2018, *Tłumaczenie pisemne na język polski. Kompendium*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Lewicki R., 2017, *Zagadnienia lingwistyki przekładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Protokół z 46. posiedzenia Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej z 4.11.2009, <https://www.gov.pl/attachment/41f197bd-7c98-4e43-bdf4-2e1a5a1815bc> (dostęp 10.11.2022).
- Razumow R.W., Gorajew S.O., 2019, Urbanonimiczeskaja tierminologija: sistemy i problemy, *Naucznyj dialog*, 9, s. 130–145.
- Szmielowa T.W., 2019, Polikodowost' gorodskogo onomastikona, *Kommunikatiwnyje issledowanija*, t. 6, nr 1, s. 51–66.
- Szczęśny A., 2017, Tradycja, tłumaczenie czy transkrypcja? O mikrotoponimach i antroponimach z perspektywy dydaktyki tłumaczenia, *Komunikacja Specjalistyczna*, 13, s. 61–78.
- Szczęśny A., 2019, Trudnosti pieriedaczi imien sobstwiennyh. Mikrotoponimy w kinopieriewodie s toczki zrieniya didaktiki, [w:] D. Muszyńska-Wolny, P. Michałowski, D. Urbanek (red.), *Język rosyjski jako obcy. Dydaktyka przekładu, słowniki i pomoce naukowe – Russkij jazyk kak inostrannyj. Didaktika pieriewoda, słowari i uczebnyje posobija*, WUW, Warszawa, s. 83–93.
- Szczęśny A., 2021a, Eklezjonimy jako problem przekładowy (na materiale języka rosyjskiego i polskiego), *Studia Rossica Gedanensia*, 8, s. 79–93.
- Szczęśny A., 2021b, Nazwy własne w przestrzeni miejskiej jako problem przekładowy. Spojrzenie tłumacza praktyka i dydaktyka tłumaczenia, *Rocznik Przekładoznawczy*, 16, s. 303–339.